

Київський університет імені Бориса Грінченка

КУЗЬО ЛЮБОВ ІВАНІВНА

УДК 159.922.8: 316.477.3

**ОСОБЛИВОСТІ ЧАСОВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ СТУДЕНТІВ
З РІЗНИМ РІВНЕМ МОТИВАЦІЇ ВИВЧЕННЯ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент
Белей Михайло Дмитрович,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника,
професор кафедри загальної та
експериментальної психології.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Радчук Галина Кіндратівна,
Тернопільський національний
педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка,
завідувач кафедри практичної психології;

кандидат психологічних наук, доцент
Хомич Галина Олексіївна,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
професор кафедри психології.

Захист відбудеться 17 червня 2014 року о 12.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.133.04 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Воровського, 18/2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка за адресою: 04212, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13-б.

Автореферат розісланий «07» травня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої
ради

Л.І. Подшивайлова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах інтеграції України в міжнародний науково-освітній простір вивчення і викладання іноземних мов є однією із основних засад розширення мобільності науково-педагогічних працівників, студентів та інших фахівців для підвищення їх конкурентоспроможності на внутрішньому, європейському і світовому ринках праці. Володіння іноземною мовою значно розширює можливості застосування знань, умінь та навичок у професійній діяльності, сприяє збагаченню новітнім досвідом роботи. Поряд із цим, успішне оволодіння іноземною мовою може бути пов'язане не стільки із працездатністю студента чи його інтелектуальними можливостями, скільки залежати від його мотивації учбової діяльності. Саме тому в сучасному навчальному процесі важливим є не лише рівень фахової підготовки педагога, його намагання доступно подати інформацію учням чи студентам, сформувані у них необхідні навички та уміння, але і його здатність враховувати особистісні особливості індивіда як активного учасника цього процесу.

Розгляд регулятивної ланки навчальної активності сучасних студентів не втрачає своєї актуальності, оскільки емпіричні дані, отримані у минулі десятиліття не відображають наявного стану існуючої проблеми. Як зазначає О.С. Кочарян, на сьогоднішньому етапі трансформації суспільства істотно змінюються зовнішні (соціальні) мотиви навчання, соціальна престижність вищої освіти, значущість професії, потреби суспільства у фахівцях певного напрямку, уявлення студента про власну реалізацію, що суттєво модифікує внутрішні регуляторні ресурси особистості. Переважання зовнішніх мотивів в процесі учбової діяльності суб'єкта призводить до того, що учіння для нього набуває формального характеру, у ньому відсутній творчий підхід та здатність до самостійної постановки навчальних цілей. Низький рівень мотивації спричиняє неухважність на заняттях, шаблонне виконання навчальних задач, невміння працювати самостійно і, як наслідок, неадекватність самооцінки тощо.

Важливим фактором мотивації поведінки суб'єкта є його часова перспектива (Л.І. Божович, М.Р. Гінзбург, Ж. Ньюттен, Л.А. Регуш та ін.). Вплив часової перспективи можна звести до мотиваційного процесу, цілі і причинно-наслідкові структури якого регулюють поведінку. Специфічність та особливість подій, що знаходяться в основі часової перспективи студента, можуть не лише позначатись на спрямованості його особистості, а й визначати її зміст, впливати на активність та ініціативність суб'єкта учбового процесу, формувати в нього почуття задоволеності навчанням та усвідомлення ним особистісної значущості від результатів здобуття нових знань. Як зазначає Є.І. Головаха, чим чіткішим та виразнішим у свідомості молоді буде образ майбутнього, тим більш визначені та відповідальні рішення зможуть приймати юнаки і дівчата в теперішньому.

Поряд із цим, основні теоретичні й практичні зусилля науковців в розробці проблеми особистісного самовизначення індивіда у контексті планування й осмислення ним власного майбутнього життєвого шляху переважно концентрувалися на дослідженні механізмів становлення життєвих перспектив у їх взаємозв'язку з періодами життєвого шляху людини (Л.І. Божович, Є.І. Головаха,

І.С. Кон, Т.М. Титаренко, Г.О. Хомич), зокрема, найбільш вивченими залишаються умови їх формування в юнацькому віці (А.Є. Левенець, Г.К. Радчук, Г.В. Рудь, Л.Д. Тодорів), який вимагає від суб'єкта самовизначення (Е. Еріксон), планування та структурування очікувань щодо свого майбутнього життя (Л.І. Божович, М.Р. Гінзбург та ін.), досягнення особистісної зрілості (Є.І. Головаха). Отримані також чисельні дані про соціально-економічні, вікові, статеві та індивідуально-психологічні фактори становлення часової та життєвої перспективи особистості (К.О. Абульханова-Славська, Ю.Р. Сидорик, Н.Н. Толстих та інші), взаємозв'язку характеристик часової перспективи та навчальної успішності школярів (І.В. Рябікіна).

Водночас, відсутні дослідження проблеми становлення часової перспективи в контексті вивчення окремих дисциплін професійної підготовки. Зокрема, досі не з'ясованими залишаються особливості взаємозв'язку між характеристиками часової перспективи студентів та мотивацією вивчення цими суб'єктами англійської мови. З метою конкретизації наукових уявлень про фактори впливу на становлення такої мотивації й виникла необхідність у дослідженні характеру існуючих взаємозв'язків між цими утвореннями. Саме вищезазначені аспекти й зумовили вибір теми нашого дисертаційного дослідження **"Особливості часової перспективи студентів з різним рівнем мотивації вивчення англійської мови"**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри загальної та експериментальної психології ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника" в межах науково-дослідної теми "Інноваційні психотехнології сприяння особистісному благополуччю" (державний реєстраційний номер 0112U001020).

Тему дисертації затверджено вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 3 від 18.10.2011 року) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 26.03. 2013 року).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично підтвердити наявність взаємозв'язку між особливостями часової перспективи студентів і мотивацією вивчення ними англійської мови.

Відповідно до мети було поставлено такі **задачі** дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми часової перспективи та учбової мотивації студентської молоді.
2. Виокремити та обґрунтувати наявність різних рівнів мотивації вивчення студентами англійської мови.
3. Дослідити відмінності, взаємозв'язки часової перспективи та мотивації вивчення англійської мови у групах студентів різних напрямів підготовки.
4. Визначити та обґрунтувати відмінності між змістовими, структурно-динамічними характеристиками, оцінками емоційного фону часової перспективи у студентів з різним рівнем мотивації вивчення англійської мови.

Об'єкт дослідження – часова перспектива студентів, що вивчають англійську мову.

Предмет дослідження – особливості взаємозв'язків між часовою перспективою студентів і мотивацією вивчення ними англійської мови.

Теоретико-методологічну основу дисертаційного дослідження склали принципи єдності свідомості та діяльності, розвитку та системності при аналізі психічних явищ (Б.Г. Ананьєв, Л.С. Виготський, О.М. Леонт'єв, Б.Ф. Ломов, С.Д. Максименко, С.Л. Рубінштейн); концепції особистості як суб'єкта життєвого шляху (Б.Г. Ананьєв, С.Л. Рубінштейн); когнітивно-мотиваційна теорія часової перспективи (Ж. Ньюттен); концепція психологічного часу (Є.І. Головаха, А.А. Кронік); дослідження часової та життєвої перспективи в юнацькому віці (А.С. Макаренко, Л.А. Регуш, І.В. Рябікіна, О.В. Савицька, Н.Н. Толстих, В.І. Юрченко); концепції мотивації учбової діяльності (Б.Г. Ананьєв, Є.П. Ільїн, Р.К. Малінаукас, М.В. Матюхіна, Н.А. Побірченко, Г.К. Радчук, М. Рогов, О.П. Сергєєнкова, Н.М. Сімонова, Г.О. Хомич, П.М. Якобсон, В.А. Якунін).

Методи дослідження. Для досягнення мети і розв'язання поставлених завдань використано сукупність теоретичних та емпіричних методів: *теоретичні* – аналіз, порівняння, узагальнення і систематизація для вивчення психологічного змісту поняття часова перспектива, для виокремлення та обґрунтування наявності різних рівнів мотивації вивчення студентами англійської мови, визначення теоретико-прогностичної моделі взаємозв'язку між часовою перспективою та рівнем мотивації вивчення студентами англійської мови; *психодіагностичні* (анкетування, опитування, психометричні тести, метод семантичного диференціалу, метод незавершених речень) – спрямовані на встановлення показників досліджуваних параметрів мотивації та часової перспективи; *методи математичної статистики* (статистичний тест Колмогорова-Смірнова, непараметричний критерій розрізнення Манна-Уїтні, кореляційний аналіз за Спірменом) для виявлення показників статистичної значущості відмінностей та кореляційних взаємозв'язків досліджуваних параметрів. Статистична обробка даних здійснювалася на базі комп'ютерного пакету SPSS 21.0 for Windows та MS Excel.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилось на базі Львівського державного університету внутрішніх справ та Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника у 2011-2012р.р. До складу емпіричної вибірки увійшли 228 студентів 1-3 курсів: з них 18,4% – чоловіки (42 особи), 81,6% – жінки (186 осіб). Вік досліджуваних від 17 до 21 року ($M=18,9\pm 0,8$).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що: *вперше* проведено теоретичний аналіз проблеми зумовленості мотивації вивчення студентами англійської мови особливостями їх часової перспективи; обґрунтовано доцільність дослідження взаємозв'язків між часовою перспективою особистості та мотивацією вивчення нею англійської мови в межах когнітивно-мотиваційного і діяльнісного підходів; методично обґрунтовано та розкрито зміст, критерії рівнів мотивації вивчення студентами англійської мови; емпірично доведено наявність істотних відмінностей змістових, структурно-динамічних характеристик, оцінок емоційного фону часової перспективи у студентів з різним рівнем мотивації вивчення англійської мови, зокрема, і у групах осіб, що вивчають її як фахову дисципліну, дисципліну спеціалізації та нефахову дисципліну; *уточнено* зміст поняття часова перспектива; *набули подальшого розвитку* методики психодіагностики

особливостей часової перспективи, методи прогнозування якості опанування студентами англійської мови.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці та апробації інструментарію психодіагностики часової перспективи студентів, їх учбової мотивації та успішності вивчення ними англійської мови. Отримані результати дослідження можуть бути використані у процесі викладання курсів "Педагогічна та вікова психологія", "Психодіагностика", "Експериментальна психологія", "Психологія праці" для студентів різних напрямків підготовки та майбутніх фахівців-психологів.

Основні результати дослідження **впроваджено** у навчально-виховний процес підготовки майбутніх фахівців-лінгвістів та практичних психологів, а також науково-педагогічну діяльність Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка про впровадження № 418 від 17.03.2014р.), Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка про впровадження № 03-31/04/788 від 18.03.2014р.), Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка про впровадження № 15 від 17.03.2014р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки, практичні результати дисертації представлено в доповідях і повідомленнях на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – "Психолого-педагогічні умови розвитку освітнього простору держави" (м. Львів, 2013р.), "Карпати-Апалачі: формування особистості в контексті сталого розвитку гірських регіонів" (м. Івано-Франківськ, 2013 р.); *всеукраїнських* – "Треті Сіверянські соціально-психологічні читання" (м. Чернівці, 21 листопада 2012 року), "Психологічне діагностування в роботі практичного психолога" (м. Умань, 2013), "Професійна підготовка фахівців соціально-педагогічної сфери в умовах інтеграції України до європейського освітнього простору" (м. Ніжин, 11–12 жовтня 2012 року). Результати проведеного дослідження доповідались і обговорювались на засіданнях кафедри загальної та експериментальної психології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження відображено в 7 одноосібних наукових працях, з яких 4 – у наукових фахових виданнях у галузі психології, 2 – у виданнях іноземних держав.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (211 найменувань, із них 24 – іноземною мовою) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 257 сторінок, із них 166 – основний текст. Робота містить 51 таблицю, 9 рисунків і 64 додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, сформульовано мету та завдання, визначено об'єкт, предмет, і методи дослідження, висвітлено наукову новизну і практичне значення роботи, наведено дані про впровадження і апробацію результатів дослідження, подано інформацію про структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі **"Теоретичний аналіз проблеми часової перспективи та мотивації учбової діяльності студентської молоді"** висвітлено результати аналізу досліджень із зазначеної проблеми, проведених зарубіжними та вітчизняними вченими; розглянуто зміст понять "часова перспектива", "мотив", "мотивація", "мотивація учбової діяльності", виокремлено їх структурні компоненти і можливі чинники становлення позначуваних ними феноменів.

Результати аналізу психологічних досліджень свідчать про те, що вивчення проблеми прогнозування суб'єктом власного майбутнього проводиться в руслі багатьох підходів, котрі, зазвичай, опосередковані концептуальним баченням різних авторів (К.О. Абульханова-Славська, Г.О. Балл, Ж.П. Вірна, Є.І. Головаха, Т.А. Демидова, І.С. Кон, Т. Коттл, О.О. Кронік, К. Левін, С.Д. Максименко, В.Д. Менделєвіч, Є.А. Міско, В.Г. Панок, В.В. Рибалка, С.Л. Рубінштейн, Г.В. Рудь, Л.В. Сохань, Н.В. Тарабріна, Т.М. Титаренко, Л.Д. Годорів, З.О. Шабарова та ін.).

У межах вивчення різних аспектів психологічного часу та уявлень суб'єкта про свій життєвий шлях вченими було використано цілу низку таких близьких за змістом термінів: життєві цілі, життєві плани, уявлення про майбутнє, прогностична здатність, часова орієнтація, часова перспектива, часова транспектива тощо. Результати теоретичного аналізу проблеми прогнозування індивідом свого майбутнього призвели до констатації наступного: на сьогодні між вченими не досягнуто однастайності у визначенні змісту поняття "часова перспектива".

Встановлено, що змістові характеристики часової перспективи особистості можуть стосуватись різних сфер життєдіяльності індивіда: професійної, сімейної, освітньої, соціальної ієрархії, матеріального споживання тощо. Згідно когнітивно-мотиваційної теорії часової перспективи Ж. Ньютена виділяють мотиваційні об'єкти, які відображають окремі аспекти особистості самого суб'єкта; дії і прагнення суб'єкта, спрямовані на саморозвиток, самореалізацію в учбовій діяльності та у професії; прагнення до активності у цілому, в учбовій і професійній діяльності та ін. Важливим періодом професійного та особистісного самовизначення індивіда є юнацький вік. Розвиток більш реалістичних, цілісних уявлень про життєвий шлях, оптимальну часову перспективу спостерігається у осіб студентського віку.

Ученими виділено ряд параметрів вивчення мотивації учбової діяльності, які, найчастіше, перебувають у різних, часто доволі суперечливих класифікаційних структурах. Найбільш узагальнюючим є поділ мотивів учіння на внутрішні та зовнішні, безпосередні мотиви (пізнавальні – прагнення до творчої дослідницької діяльності, процес вирішення пізнавальних задач, самоосвіта, орієнтація на особистісне зростання, прагнення розширити світогляд і ерудицію, підвищити культурний рівень), опосередковані мотиви (соціальні – усвідомлення необхідності освіти, престиж освіти, бажання стати повноцінним членом суспільства, відповідальність, соціальна ідентифікація, становище у групі, схвалення з боку викладачів; та мотиви досягнення – краще підготуватись до професійної діяльності й отримати високооплачувану роботу). П.М. Якобсон виділяє "негативні" мотиви, мотиви "отримання диплому" та "отримання знань". Схожим за змістом до внутрішніх та зовнішніх мотивів є класифікація мотиваційних орієнтацій: орієнтація на процес, на результат, на оцінку викладача, орієнтація на уникнення

неприємностей. Поряд із цим, відсутність досліджень мотивації вивчення студентами англійської мови зумовлює необхідність виокремлення відповідних її параметрів.

З'ясовано, що часова перспектива є важливим фактором мотивації поведінки суб'єкта. Вплив часової перспективи можна звести до мотиваційного процесу, цілі і причинно-наслідкові структури якого регулюють поведінку індивіда. Серед параметрів часової перспективи, котрі мають найпомітніший вплив на мотиваційні процеси, дослідники виділяють розмах (тривалість) та оцінку (емоційна забарвленість). Часова перспектива впливає на мотивацію поточної діяльності за допомогою сприйняття її інструментальних відношень. Чим більший ряд цілей особистості, тим більший їх загальний внесок у мотивацію, а чим далі ціль знаходиться від поточного завдання, тим цей внесок буде меншим. При наявності тривалої часової перспективи більш успішними у її реалізації є суб'єкти із мотивацією досягнення, ніж із мотивацією уникнення невдач. Наявність часової перспективи та визначеність у професійних планах суттєвим чином змінюють ставлення суб'єкта до навчальних завдань, поглиблюючи рівень його мотивації.

У другому розділі **"Теоретико-методичні засади дослідження особливостей часової перспективи та рівнів мотивації вивчення студентами англійської мови"** визначено поняття часової перспективи та її параметрів, обґрунтовано, визначено та операціоналізовано виділення рівнів мотивації вивчення англійської мови, розроблено програму емпіричного дослідження, його етапи, обґрунтовано доцільність вибору релевантного методичного інструментарію, проведено аналіз розподілу показників досліджуваних параметрів, частотний аналіз отриманих даних, встановлено рівень однорідності отриманих результатів у різностатевих вибірках досліджуваних осіб.

У контексті дослідження часова перспектива визначена як система уявлень особистості про сукупність та конфігурацію темпорально локалізованих найімовірніших подій її майбутнього. Таке розуміння цього поняття найбільш відповідає когнітивно-мотиваційному підходу, в якому воно достатньо операціоналізоване. Згідно зазначеного підходу на поведінку суб'єкта здійснюють істотний вплив події минулого і майбутнього, котрі представлені в його часовій перспективі; вплив часової перспективи на поведінку людини має мотиваційний характер. Часова перспектива вибудовується із об'єктів, які існують на когнітивному рівні. Об'єкти когнітивної репрезентації можуть мати темпоральну локалізацію у минулому, теперішньому або майбутньому. Минулі та майбутні події впливають на поведінку суб'єкта у тій мірі, в якій вони представлені на когнітивному рівні поведінкового функціонування. Терміном "об'єкт" позначено події, ситуації, стосунки, людей, тобто все, що може бути представлене у часовій перспективі суб'єкта і бути об'єктом його пізнання й мотивації.

Зроблено наголос на тому, що термін "перспектива" в дослідженні розглядається у його буквальному значенні – лише щодо майбутнього життя суб'єкта. Тому, на відміну від терміну "транспектива", події минулого були виключені з аналізу. Перспективу майбутнього розглянуто як набуту особистісну характеристику, що формується внаслідок цілепокладання суб'єкта – людина когнітивно операціоналізує свої потреби, мотиви і бажання в конкретні мотиваційні цілі, плани та очікування.

Дослідження часової перспективи (як і основні напрямки дослідження Ж. Ньюттена) передбачало вивчення наступних її аспектів: змістових особливостей, віддаленості, тривалості, насиченості (щільності) розподілу об'єктів в різні періоди (минулого або майбутнього), рівня реалістичності, оптимістичності, чіткості, яскравості, визначеності уявлень цих об'єктів суб'єктом тощо.

Насиченість (щільність) встановлено шляхом підрахунку кількості висловлювань, котрі відносились до певного життєвого періоду. Віддаленість передбачала вимірювання часового проміжку очікуваного суб'єктом часу здійснення події з його часової перспективи. Тривалість часової перспективи визначено як часовий проміжок між теперішнім моментом та найвіддаленішим із розміщених в часовій перспективі об'єктів – як своєрідний хронологічний "розмах" подій майбутнього. Показники диференційованості можуть бути встановлені шляхом аналізу розсіву показників окремих характеристик часової перспективи.

Рівень мотивації вивчення англійської мови визначено як міру впливу сукупності зовнішніх чи внутрішніх спонук, що зумовлюють активність суб'єкта у вивченні англійської мови. Виокремлення ступеня такого впливу можливе шляхом оцінки рівня вищезгаданої активності. Зокрема, рівень мотивації вивчення англійської мови може бути відображений у кількісних показниках мотивів учбової діяльності, у здійсненні вибору професії, яка передбачає різний рівень вивчення англійської мови та в обсязі засвоєння студентами вказаної дисципліни (рівня їх успішності та знань з англійської мови).

Навчальні програми ВНЗ України передбачають різний обсяг підготовки студентів з англійської мови в залежності від обраної ними спеціальності. Зокрема, для студентів факультетів іноземних мов (перекладачів) передбачено значно більший, ніж для інших спеціальностей, обсяг відповідної підготовки. Студенти, що здобувають професію, котра не пов'язана із необхідністю володіння англійською мовою, вивчають даний предмет у значно меншому, ніж англійські філологи, обсязі. Проміжне місце між згаданими видами спеціальностей займають ті, для яких англійська мова є дисципліною спеціалізації.

У дослідженні не ставилось завдання експлікувати мотиви, що спонукали чи спонукають студентів обирати ту чи іншу із вищезгаданих професій. Студенти могли здійснити свій вибір під впливом, наприклад, усвідомлення ними необхідності вивчення англійської мови, престижу знання іноземної мови, бажання стати більш затребуваним у суспільстві внаслідок наявності відповідних знань з англійської чи внаслідок вимог батьків. Проте, вибір молодими людьми спеціальності "Англійська мова" може свідчити про вищий рівень мотивації вивчення іноземної мови, ніж вибір спеціальності, для якої англійська є нефаховим предметом. Відповідно, середній рівень такої мотивації буде притаманний студентам, що обрали спеціальність, котра, в свою чергу, передбачає вивчення англійської як дисципліни спеціалізації (рис. 1).

Рис. 1. Структурно-функціональна модель взаємозв'язку показників параметрів часової перспективи та рівня учбової мотивації особистості.

У вищезгаданих групах спеціальностей можуть бути студенти, котрі також відрізняються між собою за рівнем активності у вивченні англійської мови (і, відповідно, також будуть відрізнятись за рівнем мотивації її вивчення). Саме тому, було оцінено рівень такої активності шляхом експлікації рівня їх успішності вивчення англійської мови (на основі підсумкових оцінок з англійської мови за семестр). Внаслідок проведеної роботи, було виділено три підрівні (відповідно до рівня успішності: задовільно, добре, відмінно) мотивації вивчення англійської мови в кожній із вищеописаних груп спеціальностей (рис. 1). Беручи до уваги той факт, що різні викладачі можуть висувати й використовувати неоднакові вимоги й критерії до оцінювання знань студентів з англійської мови, та з метою досягнення більшої об'єктивності оцінки ступеня активності студентів у її вивченні, доцільним було також визначення рівня засвоєння студентами різних груп знань з даного предмету (для цього було використано граматичний та лексичний тест).

Застосування запропонованої моделі взаємозв'язків між показниками параметрів часової перспективи та рівнем учбової мотивації особистості також вимагало отримання інформації про поточну активність студента у засвоєнні знань загалом та англійської мови зокрема. Це повинно було унеможливити похибку, спричинену не врахуванням того, що рівень знань англійської мови та рівень успішності її вивчення (високий чи низький) може бути зумовлений минулою (іноді, доволі давньою) активністю досліджуваних у вивченні даного предмету. Не зважаючи на те, що використання опитувальників при вивченні мотивації може призводити до отримання інформації не про мотивацію, а про мотивування респондентами своїх дій, експлікація показників, зокрема, внутрішньої і зовнішньої мотивації вивчення англійської мови та характеристик мотивації навчання загалом могла надати додаткову необхідну інформацію про поточну учбову активність студента.

З метою проведення емпіричного вивчення особливостей часової перспективи у студентів з різним типом мотивації вивчення англійської мови застосовувались методики, які придатні для групової форми проведення дослідження. У процесі

дослідження було використано 6 психологічних методик для дослідження часової перспективи та для виявлення мотивації вивчення англійської мови: методика мотиваційної індукції Ж. Ньютона для експлікації структурно-змістових особливостей часової перспективи; методика "Перспектива мого життя" (ПМЖ) Є.А. Міско і Н.В. Тарабріної для оцінки диференційованості, емоційного забарвлення, визначеності, контрольованості часової перспективи; методика вивчення мотивації навчання у ВНЗ Т.І. Ільїної; авторські – методика "Події мого майбутнього" для виявлення хронологічно-змістових характеристик часової перспективи; анкета "Мотивація вивчення англійської мови" для виявлення характеру і рівня мотивації вивчення студентами англійської мови та успішності її вивчення у ВНЗ; граматичні та лексичні тестові завдання з англійської мови "Vocabulary and grammar test" для виявлення рівня знань англійської мови.

Організація дослідження передбачала виділення трьох груп респондентів за критерієм рівня фахового вивчення ними англійської мови: група №1 – студенти, що вивчають англійську мову як нефахову дисципліну; група №2 – студенти, що вивчають англійську мову як дисципліну спеціалізації; група №3 – студенти-філологи освітнього напрямку "Англійська мова та література".

Результати, отримані за допомогою методики мотиваційної індукції Ж. Ньютона дозволили констатувати, що у досліджуваних групах студентів у процентному співвідношенні абсолютно переважають ті категорії мотиваційних об'єктів часової перспективи, що відносяться до прагнень самореалізації та саморозвитку. Відносно інших, то у них значно частіше зустрічаються об'єкти, що стосуються планів щодо особистого життя респондентів, очікувань чого-небудь від інших, прагнень зробити що-небудь для інших, планів щодо майбутньої професійної діяльності та навчання. Більшість досліджуваних оцінюють свою майбутню часову перспективу як насичену подіями, сповнену надій, цікаву, в оточенні багатьох людей. Значна частина респондентів більшість своїх мотиваційних об'єктів, котрі стосуються їх майбутнього, співвідносять із усім своїм подальшим життям (а не з його окремим часовим чи життєвим періодом). Для більшості студентів, що вивчають англійську мову як нефахову дисципліну, характерною є низька кількість мотиваційних об'єктів, котрі пов'язані з їх взаємодією з оточуючими людьми. Очікувані події майбутнього оцінюються респондентами як залежні від їх вибору; тривалість часової перспективи значної кількості досліджуваних студентів не перевищує 10 років.

Внаслідок аналізу даних від представників різних груп встановлено, що кількісні показники більшості досліджуваних параметрів (отриманих за допомогою всієї групи застосованих методик) не відповідають нормальному розподілу ($p \leq 0,05$). Такий стан справ унеможливив використання для подальших статистичних процедур параметричних методів, зокрема, факторного, регресійного аналізу та інших. Тому, з метою експлікації статистичних відмінностей показників досліджуваних параметрів нами було використано непараметричні критерії.

У третьому розділі **"Дослідження взаємозв'язку між часовою перспективою студентів та мотивацією вивчення ними англійської мови"** репрезентовано отримані результати емпіричного дослідження, проведено статистичний аналіз

взаємозв'язків та відмінностей між показниками досліджуваних параметрів, проведено узагальнення отриманих даних.

Порівняння отриманих результатів за методикою мотиваційної індукції Ж. Ньютона дозволило констатувати наступне: у групах студентів, котрі вивчають англійську мову як нефахову дисципліну для респондентів з високим рівнем мотивації її вивчення характерними є істотно вищі показники прагнень зробити щонебудь для інших ($M_c = 2,8$ vs. $M_c = 1,5$ і $M_c = 1,6$), суми мотиваційних об'єктів ($M_c = 39,9$ vs. $M_c = 38,6$), ніж це притаманно їх колегам із середнім та низьким рівнем. У свою чергу, студенти з низьким рівнем мотивації вивчення англійської мови мають значно нижчі показники за вищевказаним параметром, ніж респонденти з середнім рівнем ($M_c = 36,5$). Кількість співвіднесень мотиваційних об'єктів часової перспективи з усім періодом їх життя у студентів із низьким рівнем мотивації вивчення англійської суттєво нижча від їх колег із середнім та високим рівнем ($M_c = 29,8$ vs. $M_c = 34,5$ vs. $M_c = 35,5$). Досліджувані з високим рівнем вищезгаданої мотивації переважають своїх колег з низьким її рівнем за кількістю очікувань чогонебудь від інших ($M_c = 4$ vs. $M_c = 2,5$), тривалістю ($p = 0,033$); вищою є також кількість об'єктів часової перспективи, ніж у їх колег із середнім ($p = 0,049$) та низьким рівнем ($p = 0,043$).

Переважання таких прагнень може свідчити про більшу альтруїстичність досліджуваних зі значно вищими показниками мотивації вивчення англійської мови. Водночас, переважання очікувань чогонебудь від інших також може свідчити про більшу соціальну орієнтованість вищезгаданих студентів. Більша кількість мотиваційних конструктів, котра притаманна успішнішим респондентам, може супроводжуватись вищим рівнем старанності, що також сприяє кращій навчальній успішності. З іншого боку, це не виключає наявності вищого рівня когнітивної складності високомотивованих студентів, що і дозволяє їм продукувати більшу кількість мотиваційних об'єктів і значно краще вчитись. Тенденція зростання при низькому рівні мотивації кількості мотиваційних об'єктів, що локалізовані у найближчому майбутньому може свідчити про більшу зорієнтованість на теперішнє таких студентів, і меншу представленість у їх часовій перспективі віддалених чи більш стратегічних цілей.

Разом з тим, між досліджуваними групами студентів не встановлено відмінностей у кількості мотиваційних об'єктів, що стосуються навчання загалом. Це може свідчити про специфічність виявлених залежностей та відмінностей, котрі характеризують саме успішність студентів із вивчення англійської мови і не стосуються загальної успішності (яка не була предметом вивчення). Водночас, відсутність відмінностей у кількості мотиваційних об'єктів щодо вивчення англійської мови свідчить про усвідомлення студентами з низьким рівнем успішності її вивчення важливості таких знань.

При наявності внутрішньої мотивації вивчення англійської мови встановлено значуще переважання кількості мотиваційних об'єктів, котрі співвідносяться з усім подальшим життям респондентів ($p = 0,036$). Для таких студентів характерним було вказування значно більшої кількості мотиваційних об'єктів у методиці мотиваційної індукції Ж. Ньютона ($p = 0,014$), подій майбутнього при виконанні методики "Події мого майбутнього" ($p = 0,002$). У них більш тривала часова перспектива ($p = 0,028$),

більша кількість подій, пов'язаних із майбутнім навчанням ($p = 0,017$), професійною діяльністю ($p = 0,002$), особистим життям ($p = 0,009$), прагнень зробити що-небудь для інших осіб та вимог і очікувань щодо дій оточуючих ($p = 0,000$), виїздом за кордон ($p = 0,021$). Респонденти із внутрішньою мотивацією вивчення англійської мови значущо вище оцінюють своє майбутнє життя як не самотнє, в оточенні багатьох людей ($p = 0,044$), ніж їх колеги, у яких відсутня вказана мотивація і котрі вважають своє майбутнє більш самотнім.

Виділені відмінності узгоджуються із виявленими кореляційними зв'язками між характеристиками часової перспективи і показниками параметру отримання знань методикою вивчення мотивів навчання у ВНЗ Т.І. Ільїної ($p = 0,005$). Також варто зазначити, що позитивні відповіді на всі питання, котрі включені до групи "внутрішньої мотивації" вивчення англійської мови характерні для тих респондентів, у яких зафіксовано значущо вищий рівень знань з англійської мови. Наявність внутрішньої мотивації вивчення англійської мови та відсутність мотивації уникнення невдачі ($p = 0,018$) сприяють зростанню показників успішності вивчення студентами англійської мови, котрі вивчають її як нефахову дисципліну. Вказані взаємозв'язки свідчать про наявність передумов достатньої поточної активності досліджуваних у вивченні англійської мови.

До характеристик часової перспективи, що позитивно корелюють із показниками мотивації отримання знань (за методикою Т.І. Ільїної) слід віднести: тривалість часової перспективи ($p = 0,000$), співвіднесення мотиваційних об'єктів часової перспективи з усім життям загалом ($p = 0,008$), кількість мотиваційних об'єктів у майбутній часовій перспективі ($p = 0,000$), зокрема, таких, що пов'язані із прагненнями впливу на інших ($p = 0,005$), очікуваннями щодо інших ($p = 0,026$), планами виїхати за кордон ($p = 0,001$), подіями майбутнього навчання ($p = 0,016$); негативно корелюють показники прагнень закінчити навчання ($p = 0,001$) та прагнень суб'єкта до самореалізації ($p = 0,000$; тут і надалі: до вказаної групи увійшли мотиваційні об'єкти щодо прагнень суб'єкта до саморозвитку і самоактуалізації і які неможливо віднести до інших виділених категорій аналізу). Мотиваційні об'єкти темпорально локалізуються такими респондентами без прив'язки до конкретного періоду життя.

Респонденти, котрі вважають важливим для себе отримання диплому про вищу освіту, вказують також значущо більше мотиваційних об'єктів, пов'язаних із очікуваннями впливу на інших ($p = 0,037$), відпочинком ($p = 0,024$), мають значущо менш тривалу майбутню часову перспективу ($p = 0,001$). У них виявлено менш високі показники кількості мотиваційних об'єктів часової перспективи, котрі співвіднесені із усім їх життям та вищі – співвіднесені із здійсненням впродовж року ($p = 0,002$). Таким чином, вказані групи студентів більшою мірою орієнтовані на досягнення короткострокових цілей. І, навпаки, цілі респондентів, у яких відсутня мотивація здобуття вищої освіти, стосуються більшою мірою життєвих орієнтирів.

Досліджувані, котрим притаманні мотиви уникнення невдачі демонструють значущо нижчий рівень знань з англійської мови ($p = 0,04$) і вказують значущо вищу кількість мотиваційних об'єктів, пов'язаних із прагненнями закінчити навчання та менше подій очікуваного ними майбутнього, пов'язаних з особистим життям ($p = 0,046$), взаєминами з іншими та із прагненнями виїхати за кордон ($p = 0,020$).

Респонденти з мотивами здобуття професії висловлюють більшу кількість прагнень зробити що-небудь для інших, але вважають, що їх майбутнє не залежить від їх дій. Досліджувані з мотивами здобуття професії та отримання диплому про вищу освіту значущо не відрізняються за критерієм успішності їх знань з англійської мови. Вказані закономірності узгоджуються із результатами порівняння характеристик часової перспективи респондентів та їх відповідей на питання авторського анкетного опитувальника.

У досліджуваних студентів, котрі вивчають англійську як дисципліну спеціалізації при високому рівні мотивації вивчення вищезгаданої дисципліни зафіксовано істотне переважання прагнень отримати що-небудь від інших, ніж це притаманно їх колегам із низьким рівнем ($M_c = 5,2$ vs. $M_c = 3,6$). Схожим чином, сума мотиваційних об'єктів ($M_c = 39,8$ vs. $M_c = 37,9$) та прагнень на тривалий час виїхати за кордон ($M_c = 2,1$ vs. $M_c = 0,8$ vs. $M_c = 0,3$) також істотно вища у студентів з високим рівнем мотивації вивчення англійської мови.

Поряд із цим, для високого рівня мотивації вивчення англійської мови характерною є істотно менша кількість мотиваційних об'єктів, що локалізовані у віці старших від 25 років ($M_c = 0,6$ vs. $M_c = 1,8$), ніж це спостерігається у студентів з середнім рівнем. При високому рівні встановлено також значно меншу кількість прагнень закінчити навчання у ВНЗ та до відпочинку ($M_c = 1$ vs. $M_c = 2,8$ та $M_c = 1,75$ vs. $M_c = 2,8$ відповідно), ніж у респондентів з низьким рівнем.

Тенденція зростання кількості мотиваційних об'єктів, що локалізовані у віці від 25 років і більше, при високому рівні мотивації вивчення англійської мови може свідчити про наявність більш чітких планів цих респондентів у даний період їх життя. Цьому відповідає також наявність позитивної кореляції між рівнем успішності виконання граматичного тесту і кількістю мотиваційних об'єктів, котрі локалізовані у періоді кількох місяців та років. Це може свідчити про те, що у досліджуваних групах студентів мотивація вивчення англійської мови більшою мірою залежать від саме тих цілей, котрі темпорально локалізовані у найближчому майбутньому.

Результати дослідження мотивації вивчення англійської мови та характеристик часової перспективи студентів, котрі вивчають англійську як дисципліну спеціалізації дозволяють зробити висновок про те, що об'єднання досліджуваних мотивів вивчення англійської мови у групи внутрішніх-зовнішніх призводить до неузгодження притаманних респондентам характеристик часової перспективи. Підтвердженням вказаної тенденції є також, практично однорідні відповіді (всі – так, або всі – ні) на окремі питання авторського анкетного опитувальника, котрі можна співвіднести із внутрішніми та зовнішніми мотивами. Такі суперечності доводять наступне: поняття внутрішньої мотивації є лише узагальнюючим, тобто об'єднуючим групу мотивів, що можуть мати самостійне значення.

Встановлено, що наявність внутрішньої мотивації вивчення англійської мови та мотивації, спрямованої на здобуття професії сприяє зростанню показників успішності вивчення такими студентами англійської мови ($p \leq 0,05$). Спільним для студентів із вищевказаними типами мотивації є наявність значущо вищої кількості мотиваційних об'єктів, зокрема тих, що пов'язані з отриманням матеріальних прибутків та цінностей ($p \leq 0,05$), прагненням виїхати на тривалий час за кордон

($p \leq 0,05$), прагненням до вивчення англійської мови та відпочинку ($p \leq 0,05$). Для таких респондентів характерна також менша тривалість часової перспективи і менша кількість подій, пов'язаних із стосунками з іншими людьми, вища успішність та кращі результати виконання тесту з англійської мови.

Для студентів, в котрих відсутня внутрішня мотивація, характерна значущо більша кількість подій, зокрема і таких, що пов'язані із очікуваною професійною діяльністю, особистісною самореалізацією, прагненнями закінчити навчання. Варто зауважити, що вищеописані результати узгоджуються із отриманими нами взаємозалежностями між характеристиками часової перспективи і показниками параметрів отримання знань (які можна співвіднести із внутрішніми мотивами) методики вивчення мотивації навчання у ВНЗ (за Т.І. Ільїною).

У групі респондентів із мотивами отримання диплому досліджувані вказують значущо більше мотиваційних об'єктів, пов'язаних із ситуаціями впливу на інших ($p = 0,043$), відпочинку ($p = 0,019$) та отримання у майбутньому прибутку чи матеріальних цінностей ($p = 0,001$). Для таких студентів характерною є більш тривала часова перспектива ($p = 0,014$). Респонденти, у яких відсутні такі мотиви, вказують значущо більше подій майбутнього, котрі пов'язані із прагненнями закінчити навчання ($p = 0,023$) та самореалізацією ($p = 0,013$).

Водночас, для досліджуваних з мотивами уникнення невдачі властивими є значущо більша кількість мотиваційних об'єктів, зокрема і таких, що співвідносяться з усім життям суб'єкта ($p = 0,004$), із особистим життям ($p = 0,000$) та професійною діяльністю респондента ($p = 0,009$). Студенти, у яких відсутні дані мотиви вказують істотно більшу кількість подій, пов'язаних з майбутнім навчанням ($p = 0,003$), зокрема прагненнями вивчити англійську мову ($p = 0,001$) і виїхати за кордон на тривалий час ($p = 0,001$).

У респондентів із мотивацією, спрямованою на здобуття професії зафіксовано значущо більшу кількість мотиваційних об'єктів, зокрема тих, що пов'язані із самореалізацією ($p = 0,001$), майбутньою професійною діяльністю ($p = 0,009$) та прагненням закінчити навчання ($p = 0,019$), отриманням матеріальних цінностей ($p = 0,013$), виїзду за кордон. Такі студенти оцінюють своє майбутнє як більш радісне ($p = 0,024$), сповнене надій ($p = 0,005$), хвилююче ($p = 0,020$), безпечне ($p = 0,008$) і більш самотнє ($p = 0,032$), ніж їх колеги, у яких відсутні вищевказані мотиви. Для останніх характерною є також значущо більша кількість об'єктів, пов'язаних із здатністю впливати на інших ($p = 0,001$) та прагненням до відпочинку ($p = 0,001$), а також бажанням вивчати англійську мову після закінчення ВНЗ ($p = 0,049$) і працювати у такій сфері діяльності, в якій вони могли б використовувати свої знання англійської ($p = 0,001$).

Зростання показників рівня мотивації вивчення англійськими філологами англійської мови та їх мотивації отримання знань (ρ Спірмена = 0,496; $p = 0,000$) і оволодіння професією (ρ Спірмена = 0,372; $p = 0,008$) пов'язані також із збільшенням загальної кількості очікуваних ними подій майбутнього (ρ Спірмена = 0,292; $p = 0,042$), зокрема і пов'язаних із учбовою діяльністю (ρ Спірмена = 0,333; $p = 0,019$), очікуваннями від інших (ρ Спірмена = 0,330; $p = 0,021$), виїздом за кордон (ρ Спірмена = 0,541; $p = 0,000$), вивченням англійської мови (ρ Спірмена = 0,301; $p = 0,036$), відпочинком (ρ Спірмена = 0,334; $p = 0,019$),

збільшенням кількості співвіднесення їх мотиваційних об'єктів із найближчими місяцями та роком (ρ Спірмена = 0,450; $p = 0,001$). І, навпаки, при нижчому рівні мотивації вивчення англійської мови та вищих показниках мотивації отримання диплому зростає тривалість часової перспективи (ρ Спірмена = 0,311; $p = 0,034$), кількість мотиваційних об'єктів, які співвідносяться з усім життям (ρ Спірмена = 0,447; $p = 0,001$) та можуть стосуватись прагнень самореалізації суб'єкта (ρ Спірмена = 0,534; $p = 0,000$), прагнень закінчити навчання у ВНЗ (ρ Спірмена = 0,301; $p = 0,036$). Поряд із цим, успішність вивчення англійської мови негативно корелює із показниками мотивації отримання диплому (ρ Спірмена = -0,339; $p = 0,020$).

Для студентів-філологів з високим рівнем мотивації вивчення англійської мови характерним є більш старанне засвоєння необхідних знань при підготовці до іспитів ($p = 0,031$; $M_c = 4,16$ vs. $M_c = 3,73$), наявність захоплень, котрі пов'язані із майбутньою професією ($p = 0,013$; $M_c = 4,24$ vs. $M_c = 3,72$). Вказаний мотив вивчення англійської мови пов'язаний із більшою загальною кількістю подій майбутнього ($p = 0,010$; $M_c = 9,88$ vs. $M_c = 9,31$), прагненнями виїхати за кордон ($p = 0,026$; $M_c = 2,29$ vs. $M_c = 1,69$), очікуваннями щодо майбутньої професійної діяльності ($p = 0,016$; $M_c = 1,59$ vs. $M_c = 1,06$). Студенти з низьким рівнем вищезгаданої мотивації значно частіше вказують, що їх навчання у ВНЗ пов'язане з: необхідністю зайняти відповідне місце у суспільстві ($p = 0,031$; $M_c = 4,07$ vs. $M_c = 3,63$); більшою кількістю у них мотиваційних об'єктів, котрі співвідносяться із усім життям суб'єкта ($p = 0,003$; $M_c = 34,53$ vs. $M_c = 31,53$) та його прагненнями до самореалізації ($p = 0,017$; $M_c = 17,58$ vs. $M_c = 14,57$); такі суб'єкти вказують також істотно меншу кількість мотиваційних об'єктів ($p = 0,005$; $M_c = 38,20$ vs. $M_c = 39,68$).

Згідно зафіксованих даних, результати тесту англійської мови є найвищими у англійських філологів ($p = 0,000$); у студентів, що вивчають англійську як дисципліну спеціалізації результати вказаного тесту істотно вищі ($p = 0,000$), ніж у студентів, котрі вивчають англійську як нефахову дисципліну.

Виявлено, що досліджувані групи респондентів істотно не відрізняються між собою ($p > 0,05$) за показниками їх мотивів навчання у ВНЗ, зокрема, здобуття знань, оволодіння професією та отримання диплому. Поряд із цим, у групі англійських філологів зафіксовано значущо більше позитивних відповідей на питання анкетного опитування, що співвідносяться із наявністю внутрішньої мотивації вивчення англійської мови ($p \leq 0,05$). Із зростанням рівня успішності вивчення англійської мови у досліджуваних групах студентів результати за окремими питаннями, котрі можна співвіднести із мотивами здобуття професії, мають тенденцію до статистично значущого зменшення кількості позитивних відповідей ($p \leq 0,05$). Це може свідчити про неоднорідність мотивів здобуття професії, котрі можна виміряти стандартизованими методиками і про переважання окремих аспектів мотивів здобуття професії у групах студентів, котрі не обрали напрям підготовки, що передбачає більш досконале володіння англійською мовою. Схожим чином, зафіксовано істотно ($p \leq 0,05$) менша кількість позитивних відповідей на окремі питання, котрі співвідносяться із мотивами отримання диплому/освіти у досліджуваній групі філологів на протигагу результатам двох інших груп.

Студенти, що вивчають англійську мову як нефахову дисципліну (група №1, низький рівень мотивації вивчення англійської мови) вказують більше ($p \leq 0,01$), ніж їх колеги з двох інших досліджуваних груп, мотиваційних об'єктів, котрі пов'язані із самореалізацією особистості, і значущо менше – пов'язаних із майбутнім навчанням (табл. 1).

Таблиця 1

Показники статистичних відмінностей результатів виконання методики мотиваційної індукції Ж. Ньюттена досліджуваними групами студентів

Група №		Самореалізація	Особисте життя	Очікування від інших	Майб. навчання	Вивч. англ. у майб.	Виїзд за кордон
1	M_c	20,86	4,20	3,05	1,92	,19	,18
	σ	6,547	3,438	2,426	2,382	,809	,669
2	M_c	14,74	5,81	3,99	3,44	,62	,91
	σ	3,729	4,007	2,586	2,431	1,131	1,271
3	M_c	15,73	3,88	2,67	3,24	1,90	1,90
	σ	4,281	2,659	1,676	1,910	1,141	1,085

Студенти, що вивчають англійську як дисципліну спеціалізації (група №2, середній рівень мотивації вивчення англійської мови), вказують істотно більше, ніж англійські філологи (група №3, високий рівень мотивації вивчення англійської мови), мотиваційних об'єктів, котрі пов'язані із особистим життям/самотністю, очікуваннями чого-небудь від інших, прагненнями і надалі вивчати англійську мову, прагненнями виїхати за кордон. Поряд з цим, англійські філологи вказують більше вищезазначених мотиваційних об'єктів та подій очікуваного майбутнього, ніж це характерно для респондентів групи №2 (і, відповідно, групи №1).

Респонденти останніх двох груп характеризуються значно тривалішою часовою перспективою ($M_c = 19,84$ і $M_c = 20,19$ vs. $M_c = 14,7$; $p = 0,014$). Англійські філологи вказують істотно більше мотиваційних об'єктів, локалізованих у періоді до одного року ($M_c = 2,29$ vs. $M_c = 0,96$ і $M_c = 0,67$; $p = 0,000$) та об'єктів, пов'язаних із відпочинком ($M_c = 3,55$ vs. $M_c = 1,91$ і $M_c = 2,18$; $p = 0,000$), суспільно-політичними прагненнями ($M_c = 0,82$ vs. $M_c = 0,33$ і $M_c = 0,24$; $p = 0,000$), ніж це характерно для респондентів інших досліджуваних груп. У групі англійських філологів вказано також значно більше подій майбутнього, пов'язаних з отриманням прибутків чи матеріальних цінностей ($M_c = 1,37$ vs. $M_c = 0,48$ і $M_c = 0,74$; $p = 0,000$), майбутнім навчанням ($M_c = 1,39$ vs. $M_c = 0,48$ і $M_c = 0,19$; $p = 0,000$).

Таким чином, порівняння отриманих нами показників часової перспективи в групах студентів з різним рівнем мотивації вивчення англійської мови не лише дозволило виявити істотні відмінності в розподілі цих показників, а й встановити стійкий взаємозв'язок між ними, що власне і забезпечило реалізацію мети нашого дослідження та підтвердило наявність взаємозалежностей між даними психологічними структурами.

ВИСНОВКИ

Проведений теоретичний аналіз та результати емпіричного дослідження проблеми зумовленості мотивації вивчення студентами англійської мови особливостями їх часової перспективи дозволяють зробити наступні **висновки**:

1. Проведений теоретичний аналіз дозволив констатувати, що існуючі підходи до визначення та дослідження часової перспективи є взаємодоповнюючими. Часову перспективу визначено як систему уявлень особистості про сукупність та конфігурацію темпорально локалізованих найімовірніших подій майбутнього, зокрема, і свого майбутнього життя. Структура часової перспективи включає мотиваційно-смісловий зміст, емоційний фон та динамічні параметри – тривалість, диференційованість подій і їх насиченість. Встановлено, що розвиток більш реалістичних, цілісних уявлень про життєвий шлях та оптимальну часову перспективу спостерігається в осіб студентського віку. Період дорослості характеризується посиленням рефлексивної позиції суб'єкта життєдіяльності.

Мотивація учбової діяльності складається з цілої низки спонук, що постійно змінюються. Становлення мотивації пов'язане із ускладненням структури мотиваційної сфери та спонук, що входять до неї, появою нових більш зрілих, іноді суперечливих зв'язків між ними. Впродовж навчання у ВНЗ змінюються домінуючі мотиви студентів.

2. Рівень мотивації вивчення студентами англійської мови визначено як міру впливу сукупності зовнішніх чи внутрішніх спонук, котрі зумовлюють активність суб'єкта у вивченні англійської мови. Рівень впливу відображається у кількісних показниках мотивів учбової діяльності, у здійсненні вибору професії, що передбачає різний рівень вивчення англійської мови (зокрема, високий рівень мотивації – в англійських філологів, середній – у студентів з подвійними спеціальностями, в яких англійська вивчається як дисципліна спеціалізації та низький – у напрямках підготовки, в яких англійська мова вивчається як нефахова дисципліна) та в обсязі засвоєння студентами вказаної дисципліни (рівня успішності та знань з англійської мови).

3. На основі статистичного аналізу отриманих змістових показників досліджуваних змінних встановлено, що у групах студентів, що вивчають англійську мову як нефахову дисципліну високий рівень мотивації вивчення англійської мови пов'язаний з істотно вищими показниками прагнень зробити щонебудь для інших, суми мотиваційних об'єктів, ніж це притаманно їх колегам із середнім та низьким рівнем. У свою чергу, студенти з низьким рівнем мотивації вивчення англійської мови мають значно нижчі показники за вищевказаним параметром, ніж респонденти з середнім рівнем. Кількість співвіднесень мотиваційних об'єктів часової перспективи з усім періодом їх життя у студентів із низьким рівнем мотивації вивчення англійської суттєво нижча від їх колег з середнім та високим рівнем.

У досліджуваних студентів, котрі студіюють англійську як дисципліну спеціалізації при високому рівні мотивації вивчення цієї мови зафіксовано істотне переважання прагнень отримати щось від інших, загальна кількість мотиваційних об'єктів та прагнень виїхати за кордон значно вища, ніж у респондентів з низьким рівнем вказаної мотивації. Поряд із цим, суттєво нижчою є кількість мотиваційних

об'єктів, котрі локалізовані у віці старше 25 років, кількість прагнень відпочити, закінчити на даний час навчання у ВНЗ. Це свідчить про те, що у досліджуваних групах студентів мотивація вивчення ними англійської мови в більшій мірі залежать від саме тих цілей, котрі темпорально локалізовані у найближчому майбутньому.

Зафіксовано, що високий рівень мотивації вивчення англійської мови студентами факультету іноземних мов та їх високий рівень мотивації отримання знань пов'язані з високими показниками загальної кількості очікуваних ними подій майбутнього, зокрема й таких, що стосуються майбутньої професійної діяльності, впливу на оточуючих, виїзду за кордон, вивчення англійської мови, відпочинку, збільшення кількості співвіднесення їх мотиваційних об'єктів із найближчими місяцями та роком. При низькому рівні мотивації вивчення англійської мови і високих показниках мотивації отримання диплому зростає тривалість часової перспективи та кількість мотиваційних об'єктів, котрі співвідносяться з усім життям і стосуються суб'єктних прагнень до самореалізації та завершення навчання у ВНЗ.

4. Результати емпіричного дослідження дозволили визначити та обґрунтувати відмінності між змістовими і структурно-динамічними характеристиками, а також оцінками емоційного фону часової перспективи у студентів з різним рівнем мотивації вивчення англійської мови. Зокрема, у загальній вибірці осіб у студентів з низьким рівнем мотивації вивчення англійської мови істотно менша тривалість часової перспективи, ніж у інших досліджуваних, їх мотиваційні об'єкти більш пов'язані із самореалізацією особистості і менше – з майбутнім навчанням. Встановлено, що для вказаних студентів і для досліджуваних з середнім рівнем мотивації вивчення англійської мови характерною є значно більша кількість подій майбутнього, пов'язаних із отриманням прибутків чи матеріальних цінностей, майбутньою професійною діяльністю. У міру зростання рівня вказаної мотивації зростає рівень внутрішньої мотивації її вивчення, загальна кількість об'єктів часової перспективи, зокрема і пов'язаних з відпочинком, отриманням прибутку, суспільно-політичними прагненнями й бажаннями надалі вивчати англійську мову чи застосовувати її у професійній діяльності, виїхати за кордон; зростає також рівень оцінювання свого майбутнього як більш радісного.

Отримані результати дозволяють стверджувати, що у студентів з різним рівнем мотивації вивчення англійської мови істотно відрізняються змістові та структурно-динамічні характеристики їх часової перспективи. Виявлені відмінності у характеристиках часової перспективи можуть, на наш погляд, слугувати маркерами, наявність яких дозволяє прогнозувати становлення окремих типів мотивації вивчення англійської мови студентами різного фахового спрямування та рівня їх успішності з даної навчальної дисципліни. Вважаємо, що описані в процесі дослідження тенденції не є сталими: їх зміст і динаміка набуватимуть нових форм при зміні політико-економічних умов життя студентів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. *Перспективними* для більш широкої та поглибленої розробки можна вважати питання перевірки встановлених особливостей часової перспективи у студентів, котрі проживають в різних культурних та політико-економічних умовах; дослідження взаємозалежностей особливостей мотивації вивчення англійської мови

та індивідуально-психологічних характеристик вчителя. Тому експериментальні напрацювання в зазначеному ракурсі залишаються актуальними і перспективними.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Кузьо Л.І. Зміст поняття «часова перспектива» як предмет психологічного аналізу/ Л.І. Кузьо // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна: збірник наукових праць. – Львів: ЛьвДУВС 2011. – Вип.2.– С. 39-51.

2. Кузьо Л.І. Особливості взаємозв'язків характеристик часової перспективи студентів, які поглиблено вивчають англійську мову та їх рівня успішності її вивчення / Л.І. Кузьо // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Київ, 2012. – Том. 11. – Вип. 6. – С. 295-301.

3. Кузьо Л.І. Особливості часової перспективи студентів з різним рівнем навчальної успішності у вивченні англійської мови як не фахової дисципліни / Л.І. Кузьо // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія психологічні науки: зб. наук. праць у 2-х т. – Чернігів, 2012. – Вип. 103. – Т. 1. – С. 193-197.

4. Кузьо Л.І. Особливості часової перспективи студентів із різними рівнями фахового вивчення англійської мови / Л.І. Кузьо // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна: збірник наукових праць / головний редактор М.М. Цимбалюк. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. –Вип. 2. – 344с. – С. 212-223.

5. Кузьо Л.І. Структурно-змістові характеристики поняття "часова перспектива" як предмет психологічного аналізу / Л.І. Кузьо // Вісник психології і педагогіки [Електронний ресурс] Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка, Інститут людини Київського університету імені Бориса Грінченка. – Випуск 12. – К., 2013. – Режим доступу до збірника: http://www.psyh.kiev.ua/Збірник_наук._праць._-_Випуск_12

6. Kuzo Lyubov Time perspective peculiarities of students with different levels of professional English language learning / L.Kuzo // Intellectual Archive Volume 3, Number 2.– Ontario.– Shiny World Corp., 2014.– P. 128-142.

7. Кузьо Л.И. Особенности временной перспективы студентов с различными уровнями профессионального изучения английского языка/ Л.И. Кузьо // Педагогическое мастерство и педагогические технологии: сборник статей Международной научно-практической конференции 18 марта 2014г. / Гл. ред. Широков О.Н. – Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2014. – С. 514-519.

АНОТАЦІЇ

Кузьо Л.І. Особливості часової перспективи студентів з різним рівнем мотивації вивчення англійської мови – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Київський університет імені Бориса Грінченка. – Київ, 2014.

У дисертаційному дослідженні розглядається проблема зумовленості мотивації вивчення студентами англійської мови особливостями їх часової перспективи.

Науково обґрунтовано і емпірично підтверджено наявність у студентів із високим рівнем мотивації вивчення англійської мови значно вищих кількісних показників характеристик часової перспективи (подій майбутнього, пов'язаних із подальшим вивченням англійської мови або застосуванням її в професійній діяльності, виїздом за кордон, отриманням матеріальних прибутків, тривалості перспективи). Доведено, що у студентів з різним рівнем мотивації вивчення англійської мови суттєво відрізняються змістові та структурно-динамічні характеристики їх часової перспективи. Виявлені відмінності у характеристиках часової перспективи можуть слугувати маркерами, наявність яких дозволяє прогнозувати становлення окремих типів мотивації вивчення англійської мови студентами різного фахового спрямування та рівня їх успішності з даної навчальної дисципліни.

Ключові слова: часова перспектива, мотив, мотивація учбової діяльності, навчальна успішність вивчення англійської мови, юнацький вік.

Кузьо Л.И. Особенности временной перспективы студентов с различными уровнями мотивации изучения английского языка – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Киевский университет имени Бориса Гринченко. – Киев, 2014.

В диссертационном исследовании рассматриваются проблемы обусловленности учебной мотивации изучения студентами английского языка особенностями их временной перспективы. В работе анализируются результаты исследований отечественных и зарубежных ученых по указанной проблематике, а также содержание понятия "временная перспектива", рассматриваются основные подходы к исследованию представлений субъекта о его будущем.

Полученные результаты подтверждают, что у испытуемых, которые изучают английский язык как общеобразовательную дисциплину высокий уровень мотивации его изучения связан с существенно более высокими показателями желания сделать что-либо для других, общего количества мотивационных объектов, чем это характерно для их коллег со средним и низким уровнем. В группе испытуемых, которые изучают английский как дисциплину специализации, для студентов с высоким уровнем мотивации изучения английского языка характерно наличие существенно большего количества мотивационных объектов, в частности тех, которые связаны со стремлением выехать на длительное время за границу. При низком уровне указанной мотивации растет количество стремлений закончить в

данное время учебу, отдохнуть. Высокий уровень вышеуказанной мотивации английских филологов связан с высокими показателями общего количества ожидаемых ими событий будущего, в том числе и таких, которые касаются будущей профессиональной деятельности, влияния на окружающих, выезда за границу, изучения английского языка, отдыха, увеличения количества соотнесения их мотивационных объектов с ближайшими месяцами и годом.

В общей выборке лиц у студентов с низким уровнем мотивации изучения английского языка обнаружена существенно меньшая продолжительность временной перспективы, чем у других испытуемых, их мотивационные объекты более связаны с самореализацией личности и меньше – с будущим обучением. В указанных студентов и в испытуемых со средним уровнем мотивации изучения английского языка отмечается значительно большее количество событий будущего, связанных с получением доходов или материальных ценностей, будущей профессиональной деятельностью. По мере роста уровня указанной мотивации возрастает уровень внутренней мотивации ее изучения, общее количество объектов временной перспективы, в том числе и связанных с отдыхом, получением прибыли, общественно-политическими устремлениями и желаниями в будущем изучать английский язык или применять его в профессиональной деятельности, уехать за границу; растет также уровень оценки своего будущего как более радостного. Это дает возможность выделить маркеры в характеристиках временной перспективы, наличие которых, в свою очередь, позволяет прогнозировать формирование отдельных типов мотивации изучения студентами разных специальностей английского языка и уровня их успешности по указанной учебной дисциплине.

Ключевые слова: временная перспектива, мотив, учебная мотивация, учебная успешность изучения английского языка, юношеский возраст.

Kuzo L. Time perspective peculiarities of students with different levels of professional English language learning. – As a manuscript.

Dissertation stands for the scientific degree of Candidate of Psychological Sciences, specialty 19.00.07 – “Pedagogical and Developmental psychology” – Borys Hrinchenko Kyiv University, Kyiv, 2014.

The problem of motivation conditioning of students' learning English by the peculiarities of their time perspective is examined in the thesis. It is scientifically grounded and empirically verified that students with high efficiency and internal motivation of English learning are characterized by significantly higher quantitative indicators of time perspective characteristics (future events related to the further study of the English language or its usage in a professional activity, leaving abroad, obtaining material profits, prospects). It is proved that students with different levels of motivation to learn English differ significantly in contents and structural-dynamic characteristics of their time perspective. Disclosed differences in the characteristics of the time perspective can, in our view, serve as markers, the presence of which allows to predict the formation of certain types of English learning motivation of students with various professional specialization and their level of success with this discipline.

Key words: time perspective, motive, motivation of learning activity, efficiency in learning English, youth age.